

towane w nich marginesowo, polemizowano z ogłoszonymi tezami. Niektóre z wystąpień dyskusyjnych były pod względem ważności poruszanego problemu i rozmiarów bliskie komunikatom naukowym.

Do ważniejszych zagadnień poruszanych w dyskusji należały: współpraca historyków Polski i NRD nad dziejami Prus i stosunków polsko-niemieckich (Zdzisław Grot, Witold Jakóbczyk, Przemysław Hauser), tradycje współpracy polskich i niemieckich demokratów i socjalistów w przeszłości (Jan Prędko), współpraca polskich i niemieckich komunistów w okresie II wojny światowej (R. Nazarewicz), współdziałanie polityki zagranicznej Polski i NRD w walce o pokój i bezpieczeństwo zbiorowe (Miroslaw Cygański) oraz na rzecz normalizacji stosunków w Europie (Janusz Grell), demokratyczna reforma szkolna i ideowe wychowanie młodzieży w NRD (Gerhard Diecke), książka i czytelnictwo w NRD oraz współpraca polskich i niemieckich wydawców (Edmund Makowski), wychowanie fizyczne i osiągnięcia sportowe NRD (Tadeusz Kotłowski), przemiany w świadomości mieszkańców NRD oraz wpływ tradycji na stosunki między ludnością NRD i PRL (Stanisław Sierpowski), obraz Polaka i Polski w świadomości mieszkańców NRD (Hubert Orłowski).

Zamykając dwudniowe obrady sesji, prof. dr Antoni Czubiński podkreślił, że w wyniku ogłoszonych siedmiu referatów, trzech komunikatów i kilkunastu głosów w dyskusji, poszerzyła się nasza wiedza o Niemieckiej Republice Demokratycznej oraz o współpracy między społeczeństwami Polski i NRD. Wyraził też przekonanie, że sesja przyczyni się do pogłębienia współpracy naukowej w dziedzinie badań nad rzeczywistością NRD i rozwojem stosunków między obu sąsiadującymi krajami.

Edmund Makowski

SESJA NAUKOWA PT. „PROCESY KONCENTRACJI W EUROPIE ZACHODNIEJ PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ”

W dniach od 26 do 28 listopada 1974 r. odbyła się w Lipsku międzynarodowa konferencja naukowa na temat procesów koncentracji w Europie zachodniej po II wojnie światowej. Konferencja ta została zorganizowana przez *Institut für Internationale Studien* Uniwersytetu im. Karola Marksa. W symposium uczestniczyli: pracownicy Uniwersytetu im. Karola Marksa (*Institut für Internationale Studien* i *Franz-Mehring Institut*), *Institut für Internationale Politik und Wirtschaft (IPW)* w Berlinie, Instytutu Zachodniego, Akademii Rolniczej w Poznaniu oraz Instytutu Nauk Politycznych UAM. Instytut Zachodni reprezentowali doc. dr habil. Zdzisław Nowak, dr Teresa Dohnalowa, mgr Tadeusz Krajczycki i mgr Piotr Kalka.

Poruszona w czasie konferencji problematyka dotyczyła w głównej mierze koncentracji w zakresie rolnictwa, w Europie zachodniej, a szczególnie w Republice Federalnej Niemiec. Wokół tej tematyki koncentrowały się referaty prof. dra s.c. Gerharda Müllera (*Franz-Mehring-Institut*), doc. dra habil. Wacława Radkiewicza, a także szereg komunikatów naukowych i wystąpień dyskusyjnych.

Prof. dr s.c. Gerhard Müller omówił ogólnie zachodzący w rolnictwie Europy zachodniej proces koncentracji. Mówca stwierdził, że mimo znacznego przyspieszenia eliminacji słabszych ekonomicznie gospodarstw rolnych, osiągnięty w

tym dziale gospodarki narodowej poziom koncentracji produkcji nie odpowiada wymogom rozwoju sił wytwórczych. Świadczy o tym, zdaniem referenta, fakt, że: — środki produkcji nie mogą być, w rolnictwie zachodnioeuropejskim, efektywnie wykorzystane ze względu na wielkość jednostek produkcyjnych; — większość zakładów rolniczych w Europie zachodniej nie jest w stanie wprowadzać do produkcji nowych osiągnięć nauki i techniki!

Prof. Müller zanalizował następnie nowe formy koncentracji produkcji. Wyrażają się one w powstawaniu kapitalistycznych przedsiębiorstw, zajmujących się obróbką produktów rolnych, w postępującej wertykalnej i horyzontalnej integracji kapitalistyczno-monopolistycznej.

Doc. dr habil. Waclaw Radkiewicz przedstawił referat pt. *Rolnictwo i kompleks agrarny w Republice Federalnej Niemiec*. Omówiwszy na wstępie pojęcie „kompleksu agrarnego” i przyczyny jego powstania, referent przeanalizował z kolei sytuację producentów rolnych w ramach tego kompleksu. Doc. Radkiewicz wykazał, że przeciętny dochód osiągany w rolnictwie był w RFN, w okresie 1954-1971, znacznie niższy niż uzyskiwany przez robotnika przemysłowego. Przyczyn tego zjawiska należy nie tyle się dopatrywać w wynikach gospodarczych rolnictwa zachodniemieckiego, ile w zależności gospodarstw rolnych od kapitału monopolistycznego.

Przedmiotem dalszych rozważań był proces koncentracji i zmiany strukturalne w rolnictwie RFN. Doc. Radkiewicz podkreślił, że po II wojnie światowej nie doszło w rolnictwie tego kraju, jak i innych wysoko rozwiniętych państw kapitalistycznych, do powstania firm, podobnej wielkości, jak w przemyśle i w handlu. Proces koncentracji uległ jednak w tym okresie — jak wskazał prelegent — znacznemu przyspieszeniu. Nastąpiło zmniejszenie ilości przedsiębiorstw rolniczych, jak i zwiększenie przeciętnej ich wielkości. Wykształciły się również nowe formy koncentracji produkcji. W ostatniej części wystąpienia referent zwrócił uwagę na sprzeczności, charakteryzujące rozwój rolnictwa zachodniemieckiego.

Komunikat dr Teresy Dohnalowej (UAM) dotyczył wielkich koncernów przemysłu spożywczego w wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych. Ocenivszy poziom koncentracji w tej gałęzi przemysłu, referentka scharakteryzowała następnie z punktu widzenia wysokości obrotów i udziału w nich produkcji eksportowej, koncerny *Unilever* i *Nestle*, a także przedsiębiorstwa amerykańskiego i brytyjskiego przemysłu spożywczego.

Dr Karl-Heinz Lahnert (*Franz-Mehring-Institut*) omówił działalność dwóch największych koncernów przemysłu spożywczego świata zachodniego — szwajcarskiego przedsiębiorstwa *Nestle* i brytyjsko-holenderskiej firmy *Unilever*. Referent skoncentrował się w szczególności na określeniu kierunków i form ekspansji obu tych firm na rynkach światowych.

Dr s.c. Robert Neumann przeanalizował proces koncentracji w leśnictwie, kładąc szczególny nacisk na ukazanie jego specyficznych cech. Przedmiotem komunikatu pracownika *Franz-Mehring-Institut* Franza Preussego był rozwój karteli rolnych, szczególnie w RFN oraz ich znaczenie.

Mgr Tadeusz Krajczycki (IZ) pokazał wpływ kryzysów walutowych na rozwój integracji w zakresie rolnictwa w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej. Wokół omówionych powyżej referatów oraz komunikatów wywiązała się ożywiona dyskusja, w której zarówno poruszano problemy, przedstawione w tych pracach, jak i też podjęto szereg innych zagadnień.

Obok tematyki koncentracji w rolnictwie Europy zachodniej, w toku konferencji poddano również analizie niektóre aspekty polityczno-społeczne koncentracji

oraz koncentrację wydatków na prace badawczo-rozwojowe w wielkich przedsiębiorstwach przemysłowych, zwłaszcza zachodnioniemieckich.

Pierwszej z tych dwóch grup tematycznych dotyczyły komunikaty dr sc. Manfreda Premslera i Cristiny Gross. Dr sc. Premsler przedstawił związek między procesami koncentracji a rozwojem społecznym EWG. C. Gross omówiła stosunek socjaldemokracji, zwłaszcza zachodnioniemieckiej, do postępującej koncentracji produkcji i kapitału.

Mgr Piotr Kalka scharakteryzował rolę, jaką państwo odegrało w rozwoju koncentracji wydatków na B+R w wielkich przedsiębiorstwach przemysłowych w wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych, jak i też skutki ekonomiczno-polityczne tegoż procesu. Wykazał, że istniały poważne różnice pomiędzy tymi krajami jeśli chodzi o rolę, jaką aparat państwowy spełniał w rozwoju nakładów wielkich firm na prace badawczo-rozwojowe. O ile np. w Stanach Zjednoczonych wpływ polityki państwowej na wzrost funduszy na B+R tych przedsiębiorstw był znaczny, o tyle w Republice Federalnej Niemiec stosunkowo słaby.

Analizując skutki ekonomiczno-polityczne koncentracji nakładów na B+R w wielkich przedsiębiorstwach przemysłowych, P. Kalka podkreślił, że przyczyniła się ona do dalszego umocnienia ekonomiczno-politycznego znaczenia wielkiego kapitału w wysoko rozwiniętych krajach kapitalistycznych.

Konferencja w pełni spełniła swe zadania, którym było pokazanie rozwoju koncentracji w Europie zachodniej, szczególnie w dziedzinie rolnictwa, jego zasadniczych tendencji, form i jej skutków.

Piotr Kalka

